

Mitrovics Gyula kultúrpolitikai törekvései.

A bölceleti iskolázottság szerepe a politikában és a kultúrpolitikában.

Csodálatosan jellemző korunk politikai és világnézeti zűrzavarára, hogy a divatos szólamok és jelszavak örökös hangoztatása mellett — vagy talán éppen miattuk — elvész sokszor a problémák magasabb szintézise. Ennek egyik tünete, hogy a politikai élet irányítói, a politikai hatalmon levők is, bizonyos gúnyos lekicsinyléssel és gögös önhittséggel nyilatkoznak eszméik, jelszavaik és frazeológiájuk szülőanyjáról: a filozófiáról. Gondolkozásmódjuk felületessége még feltűnőbbé válik akkor, amidőn a filozófusokról és általában a tudósokról szólnak, különösen abban az esetben, ha azok magasabbrendű szempontjaik szerint távolabbi célok és örök eszmények szemmeltartása mellett szavukat hallatják, vagy kritikával kísérik a politikai hatalmon lévők alkotásait, s esetleg maguk is részt kérnek a hatalomból tudásuk érvényesítésére, eszméik megvalósítására.

Pedig ha a világtörténelem lapjait forgatjuk, s a nagy politikai átalakulásoknak és eseményeknek mozgató erőit keressük, mindenütt ott látjuk az okok között a bölceletet s a bölcselőket, hol mint alázatos és ábrándozó elméletadókat, hol mint súlyos gondolatokat a köztudatba vivő és új célkitűzéseket a gyakorlati élet számára parancsoló reformátorokat, hol mint a politikai és társadalmi élet gyökeres átalakításának forradalmárjait...

A görög demokrácia kifejlődését a szofisták bölcelete készítette elő, mely nem kis mértékben befolyásolta eszméivel s a személyes ráhatás igénybevételével nemcsak a nép szélesebb rétegét, hanem a vezetőket is. Nem véletlen az, hogy a görög felvilágosodási korszak kimagasló politikai egyéniségét, *Perikiest*, egész közeli baráti viszony szálai fűzték a kor legműveltebb és legcsiszoltabb elméjű szofistájához: *Protago rashoz*.

Azután a *keresztyénség* filozófiája jelenik meg a világtörténelem színterén, s a maga örökéletű eszményeivel gvo-keresen átalakítja a klasszikus műveltséget, és ellenállhatatlan erővel ingatja meg az egymás fölé épült társadalmi osztályok merev kasztrendszerét, miközben átalakítójává, fejlesztőjévé

válí a következő évszázadok, sőt évezredek anyagi és szellemi kultúrájának.

A *renaissance* filozófiája, a renaissance szellem, ismét átalakítja az emberi kultúrát; az emberiség számára új életideálokat ad, s ezek szerint alakítja át a társadalmat.

A *reformáció* mozgalma újabb lendületet ad az emberiség fejlődésének; hatása nemcsak az emberi gondolkodás formálásában mutatkozik, hanem — mint a protestáns államok egész berendezkedése mutatja — a társadalmi és anyagi kultúrát is újjáalakítja.

A XVIII. századbeli *francia felvilágosodás* bölcselei: *Montesquieu, Voltaire, Rousseau* és az encyklopédisták végkép eldobják maguktól a *l'art pour l'art* való filozofálás elvét, s hivatástudatuk, küldetéstudatuk nemcsak az államférfiakra igyekszik ráparancsolni elveiknek, eszméiknek a gyakorlatban való érvényesítését, hanem leszállnak a nép közé írásaikkal, hogy a forradalmasítás elemi erejével söpöri ék el társadalmi eszményeik megvalósításának minden akadályát.

Ezek az eszmék vörös fonálként húzódnak végig azóta a világtörténelem folyamán. Felbukkannak a felvilágosult abszolút uralkodók kormányzati elvei között épügy, mint ezek bizalmas politikai exponensei gondolkozásában.

A *német idealizmus* bölcseleinek hatása egész napjaink politikai történetéig elér. *Hegel* állambölcseleti eszméi *Bismarck*nál, *Clausevitz*nél, *Moltkén*él találnak politikai gazdát. De ugyanekkor *Marxon* és *Leninen* keresztül a bolsevizmusba torkollik ez a filozófia.

Mindezeken felül él és elevenen hat a filozófia a *fasizmus* megalapítójának gondolatrendszerében is. Ma ugyan így nyilatkozik *Mussolini*: „Most már többé nem filozofálok, *cselekednem* kell.” És hiába nézi le a bölcsélet és a tudomány politikai szerepét, mondván: „*A filozófusoknak sikerülhet tíz probléma megoldása papíroson, de arra képtelenek, hogy egyet is megoldjanak a gyakorlati életben.*” Pedig ő is filozofált valamikor: *Renan, Sorel, Gomperz* hatását maga is elismeri, s *Hobbes Tamás* államelméletét zseniálisan olvastotta be a fasizmus államelméletébe. Csak talán megfélemedezik arról, hogy amit ma a *politikus*, az államférfi *Mussolini* alkot, annak eszméjét a *filozófus*, a gondolkodó *Mussolini* termelte ki.

Ugyanúgy kimutatható a bölcséleti (különösen állambölcseleti) kérdésekben való elmélyülés hatása a német *nemzeti szocializmus* nagy megalapítójának, *Hitler Adolf*nak gondolkozásában és államszervező tevékenységében is.

De a fasiszta és nemzeti szocialista világnézettel szembenálló *liberális* és *demokratikus* államférfiak és politikusok gondolkozására és tetteire talán még erősebben rányomja bélyegét a filozófia. A liberalizmus és a demokratizmus sokkal többet filozofál, sokkal nagyobb szerepet szán politikai manő-

vérei során az elveknek, és sokkal inkább szereti magát filozófusnak, tudósnak kijátszani.

MacDonald, Gladstone demokráciája, liberalizmusa és egész gondolkodása filozófiai tanultságot mutat, de *Disraeli, Balfour* és *Haldane* is éppúgy a filozófia emlőin nőnek fel, mint az *École Normale Supérieure* filozófiai szellemében felnőtt francia politikusok: *Jaurés, Léon Blum, Herriot, Painlevé, Francois-Poncet, Daladier* vagy *Tardieu*.

De a magyar nemzet története is bőséges példát adhat arra, hogy a bölcséleti kérdésekben és a tudományokban való jártasság mily nagyszabású politikai éleslátást eredményez.

Zrinyi Miklóst, a költőt, műveltsége és tudása teszik a magyarság nagy *ébresztőjévé*, aki minden idők számára leszögezi a nemzetnevelés nagy igazságait: az önerő hitét, az igaz önismeretet, a fegyelem nagy jelentőségét, a közáldozat szükségességét, a nép megbecsülését, a tanulás kötelességét.

Széchenyit nagy tanultsága, örökös töprengése, bölcselkedése vezeti el a nemzet nagy problémáinak meglátásához és nemzetnevelő, nemzetépítő terveihez.

Wesselényit nagy tudása, józan gondolkodó képessége teszi bölcs látású kultúrpolitikussá, aki megmutatja, hogy az iskolát politikailag is értékelni kell, s a nép művelésétől semmi áldozat meg nem tagadható.

Mindenekfelett áll legmélyebb és legalaposabb bölcséleti iskolázottság dolgában minden idők egyik legnagyobb kultúrpolitikusa: *báró Eötvös József*, aki nagyszerű elgondolásait *törvényhozás* útján is beleépítteti a gyakorlatba, s a magyar nemzet fejlődésének új, hatalmas és ellenállhatatlan erejű lendületet ad.

Íme: a filozófia szerepe a politikában és a társadalmi életben! Mégis csak azt kell látnunk, hogy filozófiai, tehát elvi, *világnézeti alap nélkül nincs politika*, s az emberi elme formális, sokirányú kiművelése s filozófiai, dialektikai iskolázottság nélkül nem lehet valaki emelkedett szellemű, kiforrott, megállapodott világnézetű politikus. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az elméleti filozófusok valók egyedül és kizárólagosan a politikai élet porondjára, hiszen jól tudjuk, hogy az elméleti iskolázottsághoz okvetlenül szükséges a kiváló *gyakorlati érzék* is. A filozófiai iskolázottság és az elméleti tudás a politizálásnak — matematikai nyelven szólva — szükséges, ha éppen nem is teljesen elégséges feltétele.

Mindezek a tények azt is világosan és érzékelhetően igazolják, hogy különösen a kultúrpolitikában van nélkülözhetetlen szerepe a sokoldalú filozófiai iskolázottságnak, hiszen a kultúrpolitika különösen a szellemi *értékek* megőrzését és továbbfejlesztését van hivatva szolgálni, tehát a társadalom-, jog- és állambölcséleti problémákon kívül a metafizika, etika, pszichológia, esztétika problémáiban époly járatosnak kell

lennie a kultúrpolitikusnak, mint a nemzetnevelési és általában a neveléstudományi kérdésekben.

Ezért van az, hogy e nélkül a sokoldalú bölcséleti iskolázottság nélkül a kultúrpolitika területén hatalomra kerülök, akik a problémák és feladatok magasabb szintézisét nem képesek áttekinteni, maradandó értékű kultúrpolitikai alkotásokkal csak a legritkább esetben képesek megajándékozni nemzetüket. Természetesen egészen veszedelmessé válhatik ez a dilettantizmus akkor, ha a filozófiai iskolázatlansághoz vagy félműveltséghez bizonyos álhivatástudat járul!

Ez az oka annak, hogy a politikai élet porondján egy-egy nagyobb egyéniség árnyékában oly sok középszerű, szürke ember húzódik meg, viszont a nagyobb koncepciójú, az önálló, eredeti gondolkodású politikai egyéniségek sokszor nem juthatnak tehetségük érvényesítéséhez.

Találóan jellemzi egyetlen mondatával *Renan* ezt az állapotot: „*Nagy államférfiúi talaj donságokkal rendelkező ember ma nem is lehet miniszterré, mert esetleg nem választják képviselővé.*”

Lehetne alkalmazni *Renannak* ezt a fenti megállapítását olykor bizony a mi magyar politikai állapotainkra is...

A legutóbbi évek belpolitikai változásai közben gyakran előfordult, hogy minisztereket kellett *utólag* a törvényhozási szervezet tagjává választatni.

Ez az utólagos politikai rehabilitálás azonban nem mindig következik be.

A szellemi élet önzetlen munkásait mindez nem szokta nemes törekvésekben megzavarni, sőt a keményebb kötésűeket még elkedvetleníteni sem. Erre a *Mitrovics* működését és kitartását is például hozhatjuk fel. Az ő előkelő és felül-emelkedni tudó gondolkodásmódja sohasem vált pesszimistává vagy kiábrándulttá az esetleges csalódások miatt.

Mitrovics kultúrpolitikai gondolatrendszerének bölcséleti és neveléstudományi megalapozása.

A politikusnak, kultúrpolitikusnak erős és megingathatatlan világnézetre van szüksége, hogy harcaiban meg ne tántorodjék és el ne csüggedjen.

A világnézethez és elvekhez való kitartó ragaszkodás azonban nem csupán az értelem dolga, nem csupán a tanultság vagy filozófiai iskolázottság következménye, hanem *jellemszilárdság* kérdése is. A jellemszilárdságot azonban az elsőként említett tényezők mellett a *nevelés* adja.

A szülői ház és a sárospataki főiskola szelleme, majd a széleskörű tudományos érdeklődés és a nagy elméleti iskolázottság harmonikus összetalálkozása adta a *Mitrovics* jellemének a nevelést, s lelkének a hivatástudatot, hogy szak-

tudományainak termékeny művelése mellett szavát hallassa a kultúrpolitikában is.

Pályája a gimnáziumi helyettes tanári állástól az egyetemi katedráig, s a tanárvizsgáló bizottsági elnökségig, módot adott neki arra, hogy az iskolapolitikának legfőbb problémáit megismerje.

Elméleti tanulmányai nem tették a problémák egyoldalú doktriner szemlélőjévé. Mint középiskolai tanárnak alkalma nyílt a középiskola bajait megismerni. Mint felsőbb leányiskolái igazgató a gyakorlati leánynevelés és a leányközépiskolák problémáit ismerte meg. Mint egyetemi tanár, és mint tanárvizsgáló bizottsági elnök a pedagógia és esztétika termékeny, tudományos művelése mellett tanárokat és tudósokat nevel és képesít, de ebben a minőségben a gyakorlati tanárképzés hibáit is tapasztalja.

A sokoldalú és nagy *elméleti iskolázottság* íme szerencsésen olvad össze nála a *gyakorlattal*, a való élettel. Ezért van az, hogy kultúrpolitikai elgondolásait, egész *kultúrpolitikai gondolatrendszerét az elmélet és gyakorlat harmóniája jellemzi*, s hogy biztos érzékkel tapintja ki a kultúrpolitika minden területén az esetleges bajok vagy hibák okait.

Biztos kézzel mutat rá kultúrpolitikánk egyik nagy problémájára, s igen sok baj szülőanyjára is, t. i. arra, hogy *a nemzetépítő kultúrmunka zavartalan folytonossága nincs biztosítva, mert annak legfőbb irányítása a politikai élet hullámzásával állandóan változik*: a kormányváltozások során újabb és újabb kezekbe kerül.¹ így aztán igen sok esetben előadódik az a helyzet, hogy az egyik miniszter reformjait még fel sem szívta teljesen a gyakorlat, s már a következő miniszter újabb, esetleg homlokegyenest ellenkező reformot hajt végre.

Ezért kívánja hát Imre Sándorral² együtt a pártoktól és politikai élet hullámzásától lehetőleg függetleníteni közoktatási rendszerünket, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy minél inkább a parlamenti többség bizalmától függ a miniszteri székek betöltése, annál egyoldalúbban esnek mérlegbe a *szak-tudással* szemben a politikai szempontok.

Kultúrpolitikánk eredményesebb működésének másik igen nagy akadályát pedig abban látja, hogy a magyar társadalom általánosságban nem tudja helyesen értékelni a szellemi munkát, de különösen a nevelői munkát.³ Ezért mondja, hogy a helyesebb értébecslés magától is fog fokozódni akkor, hogyha majd a kultúra mind szélesebb körökben ki fogja fejleszteni a becslési érzékenység finomságait, ha majd a tár-

¹ Mitrovics Gyula: Nevelésügyi feladataink a háború után. Dchrecn, 1918. 6. 1.

² Imre Sándor: Nemzetnevelés. Budapest, 1912, 194. 1.

³ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink... 11—13. 1.

sadalom be fogja látni azt, hogy a munka értékének méréséhez nem lehet csak az anyagi termelés fokmérőjét alkalmazni, mert a termelés annál értékesebb és kivételesebb becsü lehet, minél távolabb áll az anyagi létesítmények közvetlen létrehozásától. Ha tehát az emberi munka eddigi értékmérője helyett az lesz a munka helyes értékelésének alapja, hogy az mily mértékben vett részt igazi emberi lényünknek, a tiszta, a magasabbrendű emberiségnek, a tiszta humanitásnak kifejlesztésében.

Rámutat ennek bizonyításaképpen arra, hogy az ember a magasabbrendű kultúreberré fejlődés útján éppen azáltal vált mindinkább kultúrlénnyé, és éppen azáltal alakult ki benne mind jobban és jobban a tiszta humánus, amint szellemisége és erkölcsisége gyarapodott, tehát amint értelmileg, érzelmileg és akaratilag kiművelődött, differenciálódott. Mindezekhez az értékekhez pedig az elmének az elméleti és gyakorlati tanulmányok által való *formális kiművelése* révén jutott el az emberiség.

Ezért van hát óriási jelentősége a tudományoknak és a szellemi munkának az emberi fejlődés és az emberré fejlődés szempontjából. Ezért van oly nagy jelentősége a nevelésnek, amely egyenesen az egyén fejlesztését és az emberi társadalom tökéletesítését tűzi ki feladatául. Egyedül ebből a szempontból lehet tehát a nevelői munkát is helyesen megítélni és értékelni. Minden más szempont csak másodlagos értékű lehet; még az is, hogy azért kell megbecsülni, mert sok előtanulmányt feltételez, vagy mert állandóan elvont munkát, figyelmet és kifogyhatatlan béketúrést kíván.⁴

A nevelői munka ilyenén értékelésével kapcsolatban veti fel a nevelés lehetőségének, a pedagógiai optimizmusnak és pesszimizmusnak a problémáit is,⁵ s a nevelői munka sikerességébe vetett hit neveléstörténeti szerepének megrajzolása után, a modern pszichológia elvi alapján állva, lélektani alapon oldja meg a problémát. Végigvezet a pedagógiai optimizmus útján a klasszikus ókor felfogásától *Kantig*, majd a *Schopenhauer*, *Lombroso*, *Brocca*, *Darwin-féle* pesszimizmus ellentmondásainak és egyoldalúságainak kimutatása után megállapítja, hogy az átöröklés törvényszerűségei ellenére is megvan a lehetősége a nevelői hatások sikeres érvényesítésének. Rámutat arra, hogy az ember születésekor csak hajlamokat, arraivalóságokat és fejlődési lehetőségeket hoz magával, ezeket fejleszti ki az élet.

Rámutat továbbá arra is, hogy mivel tudatéletünk a külső világ benyomásaira állandóan reagál, s azokat állandóan feldolgozza: az új benyomásokat összefűzi a régiekkel, követ-

⁴ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 15. 1.

⁵ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 16—20. 1.

keztetéseket von le belőlük, emléküket részben vagy egészben megőrzi, mindezt megfelelő hangulati színezettel kíséri (ez nagy vonásokban a lélek tevékenysége), ezért a lélek fejlődése szempontjából a következő három főtényező különböztethető meg: átöröklött hajlamok és képességek, benyomások és végül azok feldolgozása.

Ebből hát az következik, hogy mivel a lélek a benyomásokat a külső világból szerzi, azért kétségtelen, hogy minden szervezett társadalomnak módjában van ezeket a benyomásokat bizonyos határokig tervszerűen csoportosítani és szabályozni. Erre kell vállalkoznia tehát a nevelésnek.⁶

A nevelésnek ennél fogva az a feladata, hogy az élet önkénytelen és tervszerűtlen ráhatásait *tudatos* és *tervszerű*, ráhatásokkal egészítse ki, sőt részben cserélje is fel. Minden azon fordul meg, hogy a nevelésnek ez a hatása kellő erővel és alkalmas megválogatással érvényesül-e.

Ezek után veti fel a pszichikai egységnek és a lelki jelenségek értelmi, érzelmi és akarati jelenségekre való felosztásának problémáját.⁷ Megállapítja, hogy a lelki jelenségek sorában értelmi, érzelmi és akarati megnyilatkozásokat különböztethetünk meg. Vagyis olyan jelenségeket, amelyekben hol az értelmi, hol az érzelmi, hol az akarati elemek viszik a vezetőszerepet, amelyek közül elsősorban az *értelmiek* állanak leginkább a nevelés hatalmában, s így a születéstől megszabott kereteken belül módjában van a nevelőnek rendelkezni az anyag fölött, amellyel a nevelésre átvett egyén lelki fejlődésére hatást gyakorolni kíván. Az értelmi tevékenység alapjául szolgáló képzetek és fogalmak adják a nevelő kezébe azt a lehetőséget, hogy olyan képzetekkel és fogalmakkal gazdagíthassa a növendék lelki világát, amilyenekkel egész egyéniségének fejlődése és jövője érdekében szükségesnek látja. Ez az alapja tehát annak, hogy mindenféle iskolai kormányzat elsősorban is a tanítási anyagot igyekszik minél tökéletesebb tanítástervbe foglalni.

A lelki élet egységéből azonban más következtetést is von le. Megállapítja, hogy a nevelésnek a képzeteket és általában a tudnivalókat nem önmagukért, vagy a velük járó kézzelfogható haszonért kell átültetni a gyermeki lélekbe, hanem azért, hogy olyan érzelmi világot teremtsen ezzel a gyermek lelkében, amely az ő nevelői céljainak leginkább megfelel.⁸ A megfelelő érzelmek felkeltésére annyival is inkább szükség van, mert az érzelmek az akaratnak is közvetlen rugói.

Így hát az értelem fejlesztésével az érzelmekre, sőt az

⁶ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 19—20. 1.

⁷ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 20—21. 1.

⁸ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 21—22. 1.

akaratra is hatunk, amelyekre egyébként közvetlen ráhatás alig lehetséges.

Ezért az értelmi nevelés túltengése, az egyoldalú *oktatás*, mely a régebbi pszichológiai felfogásból önként következett, az érzelmi és akarati élet lélektanának kifejlődése révén az egész lelki életre, illetve a lelki jelenségek összességére való hatni akarássá, vagyis *neveléssé* bővül. Ezért céljatévesztett tehát minden egyoldalú értelemfejlesztési törekvés, mert a léleknek egyoldalú fejlesztését célozza.⁹

A kultúrpolitikának ezzel szemben az a feladata, hogy az iskolától a gyermeki lélek minden irányú harmonikus nevelését követelje meg.

Természetesen tudnia kell e mellett a kultúrpolitikának azt is, hogy a nevelésben az iskola nem lehet mindenható, mert a gyermeket az iskolán kívül is érik ám (hol hasznos, hol veszedelmes) nevelő hatások.¹⁰ Veszedelmes, káros hatások érhetik a gyermeket odahaza a családban is, ahol áldatlan, békétlen a családtagok közötti viszony és érintkezés. De ronthat a gyermek nemzeti és erkölcsi érzésén a színház, a mozi, az utcai élet és nem utolsósorban az olvasmányok. Ezeknek ellensúlyozását nem képes az iskola teljes mértékben elvégezni. Igen fontos feladata ezek során a kultúrpolitikának, hogy ahol teheti, ő is álljon az iskola mellé ebben a munkában: ne riadjon vissza a pornográf sajtó, a hírlapirodalom és az ifjúsági ponyvairodalom keménykezű megcenzúrázásától, de legyen gondja a rendőrségi eszközök igénybevételével az utcai erkölcsök megtisztítására is, mindezekon felül pedig a színházi és film-cenzúra erélyesebb keresztülvitelére.

A kultúrpolitika nevelői feladatai tehát ott kezdődnek, hogy minden közéleti tényezőt rákényszerítsen arra, hogy támogassa a kormányzatot erkölcsi megtisztulásunk munkálásában.¹¹ Magyarországnak új nemzedékre van szüksége, hogy a történelmi Magyarországot újjáépítse, és megvesse jövő fejlődésének alapjait. Mivel a nemzet újjászületéséről van szó, nem lehet annak megalapozása csak egy pár szakember és vezető politikus magánügye: *egyesek ezért* nem vállalhatják a felelősséget. A nevelés ügye a jövő Magyarország kérdése és abban mindnyájunknak ügye: ezért *pedagógiai közvéleményt* kell teremtenünk.

Az volna természetesen a legszerencsésebb megoldás, ha a legszeleesebb rétegek kultúráját sikerülne magasabb szintre emelni. Mivel azonban ez csak lassú építő munkával érhető el, a kulturális fejlődést és a társadalmi élet rendjét máról-

⁹ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 22. 1.

¹⁰ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 22—23. 1.

¹¹ Mitrovics: Tanítás és nevelés. Nemzeti Figyelő, 1935. jan. VI. 3. lap.

holnapra kicserélni nem szabad, mert ahol a folytonosság megszakad, beáll az anarchia. A nevelésnek számolnia kell tehát a történelmi tanulságokkal. Éppen ezért a kultúrpolitikának viszont azzal kell számolnia, hogy az iskolától nem kívánhat mást, mint a történelmi fejlődés folyamán kialakult kultúrértékek konzerválását, s a társadalom szellemi életfolytonosságának biztosítását.¹²

Ezzel a gondolattal tulajdonképpen már a nevelés céljának a problémáját exponálja, amelyet nagy neveléstudományi rendszerében a totalitás-elmélet alap gondolatából kiindulva a tiszta humanitás jellemző jegyeinek, a *Höffding-féle* etikai rendszer erkölcsi nívógrádusainak, valamint a nacionalista eszmének erős logikával való közös nevezőre hozása után a következőképpen fogalmaz meg: *a nevelés célja nem lehet más, mint végigvezetni az embert azon az úton, amelyen eléri a tiszta humánus kifejlődését. Ennek a fejlődésnek az eredménye a valláserkölcsi személyiség, amely a lehetőség mértékéig kifejlesztett erőit kora nemzeti társadalmának szolgálatába állítja be.*¹³

A személyiség fogalma kifejezi nála egyrészt az egyén lehető legteljesebb kifejlesztésének a jogát és kötelességét, de másrészt azt is, hogy ezt az erőt az emberi életközösség életfolytonosságának a szolgálatába kell beállítania. Nála tehát a személyiség egyaránt jelenti az egyént, mint a társadalom felelős tagját és az életnek valláserkölcsi színvonalát.

A nevelendő egyént tehát a kultúrpolitika szempontjából is a társadalom felelős tagjaként kell tekinteni, akinek minden szendergő erejét úgy kell kifejleszteni, hogy azt a társadalom és önmaga javára mindenkor kész lehessen a teljesítő tehetség legszélsőbb határáig kihasználni; a káros vagy veszedelemes hajlamokat, melyek az egyén és a közösség érdekeit veszélyeztetik, elsorvasztani.

A nevelőnek tehát a lélektani ismeretek által nyújtott eszközöket és lehetőségeket teljes igyekezettel kézbe kell ragadnia. A becsületes és kitartó nevelői munka nem lesz hiábavaló. A világtörténelem tanulságai legalább is erre tanítanak bennünket.

Magyar fajtánk jövője is tehát *a nemzetnevelés tervszerű, következetes és kitartó munkáján fordul meg.* Ezt kiáltja *Mitrovics* a magyar társadalom és a magyar sors irányítói felé. Rámutat arra, hogy aki ezt az elvet a nemzeti politika sarkalatos elvévé emeli, *"nemzeti nagyságunk alapjait veti meg vele.* De rámutat arra is, hogy ha ezt a politikai küzdelmek folvamán lekicsinvtik, másodrendűvé teszik, dilettánsok kedvtelésévé degradálják, vagy éppen a politikai pártok jelszavává

¹² Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 24. 1.

¹³ Mitrovics: A neveléstudomány alapvonalai. Debrecen—Budapest, 1933. 64. 1.

s hitvány politikai alku tárgyává süllyesztik: *nemzetünk jövőjét aknázzák alá.*¹⁴ Ezért tartja hát az egész magyar politika feladatai közül a gazdasági problémák megoldása mellett nemzeti közoktatásügyünk országos, egységes és egyetemleges szervezését a legfontosabb problémának.

Az egységes szellemű és egységes alapelveken nyugvó kultúrpolitika érdekében a kultúrpolitika minden tevékenységi területén hallatja szavát, s igyekszik az általa éles logikai okfejtéssel felépített kultúrpolitikai rendszer gyakorlati megvalósításáért a szó- és írásbeli meggyőzés fegyvereinek minden erejét kihasználni nemzetünk szebb jövője érdekében.

Az iskolapolitikai kérdésekben a különböző iskolatípusok problémáit, hibáit világosan, a bölcselő, az elméleti pedagógus s a nemzetnevelési elmélkedő, de a mellett a gyakorlati nevelő széles látókörével látja.

Gondolatrendszere az egész közoktatásügy probléma-komplexumát felöleli.

Bölcséleti, pedagógiai és kultúrpolitikai iskolázottsága soha egy pillanatra sem viszi az idegen eszmék és gondolatok merev hatása alá; az ő sajátos szelleme mindent a magyarság szemüvegén keresztül, a magyar élet szempontjainak megfelelően lát, s a magyar nemzet jövője érdekében valónak alakít át. Ebből a szempontból nézi a kisededőzés kérdésétől a művészetpolitikáig a gyakorlati kultúrpolitika összes problémáit.

Mitrovics iskolapolitikája.

A kisededőzés.

A kisededőzés problémáinak feltárása során (már 1918-ban!) rámutat arra, hogy az 1891. évi XV. törvénycikk végrehajtására nemzetünk kultúrpolitikuskai a múltban komolyan még csak nem is gondoltak, mert mint azt pontos statisztikákkal igazolja, ha minden öt éven aluli gyermek számára lehetővé akarnánk tenni a kisededővóba járást, az óvodák és óvónői állások ezreit kellett volna létesítenünk, illetve szerveznünk.¹⁵

Mióta azonban e szavak elhangzottak, valóban meg is indult a kisededőzésnek és a kisedednevelésnek komoly felkarolása. A kisededővók mellett állandó gyermekmenedékházak és nyári gyermekmenedékházak nagy száma létesült, s a Kormányzónk legmagasabb kívánságára életre kelt 1936: XXIII. törvénycikk a kisededővást a nép- és gyermekvédelem országos szervezetének kiegészítő részévé tette egész személvzetével együtt, s a gyermek- és családvédelem körébe utalta.”

¹⁴ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink... 27—28. 1.

¹⁵ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink... 28—29. 1.

A népoktatás.

A *népiskolák* problémáinak feltárása során a túlzásfoltosság mellett különösen az egytanítós, tehát az osztatlan iskolákat tartja a népiskolai nevelés teljes sikeressége legfőbb akadályának. Elszomorítónak tartja azt a képet, amely hazánk és más államok osztott és osztatlan iskoláinak arányával való összehasonlításánál tapasztalható.

De mindezek felett — már 1917-ben — egész közoktatásügyi politikánk legnagyobb hibájának tartja, hogy a magyarság erejét és gerincét alkotó *kisgazdák számára az állam nem gondoskodott megfelelő iskolákról.*

A néhány holdas kisgazda ugyanis még mindig csak ott tart, ahol a primitív gazdasági és kulturális korszakok embere és nevelési állapota, amikor a szükséges elemi ismeretek átültetésénél pusztán a véletlen mindennapi tapasztalatra támaszkodtak, és amikor a nevelés csak bizonyos készségeknek és ügyességeknek mechanikus elsajátításából állott. Ezért mondja tehát, hogy a gazdasági nevelésnek ezen a téren való elhanyagolása gazdasági és nemzeti szempontból hallatlan *könnyelműséget* jelent, azért nincs mit csodálkoznunk azon, hogy Magyarország kánaánföldje, hektáronkénti átlagos termését más hasonló, vagy gyengébb termőtalajú országok átlagával összehasonlítva, oly szégyenteljesen szomorú eredményt mutat.¹⁶

Ezeknek az állapotoknak a megszüntetése érdekében kívánja, hogy minden falusi népiskola mellé az illető vidék szükségleteinek megfelelő nagyságú, de legalább 5 kat. hold területű mintagazdaság szerveztessék, amely gyakorlatilag belenevelné az ifjúságot az okszerű és intenzív gazdálkodásba, de azonfelül élő példaként állana a szülőknek is. A földműves ember, ha maga előtt látja majd az újítás eredményét, ő maga sem fog elzárkózni a célszerűbb gazdálkodástól.

Az okszerű és céltudatos gazdálkodás révén fokozódik a mezőgazdasági termelés, s így gazdaságilag erősödik a magyar faj.

A népiskola mai formájában természetesen még eme mintagazdaságok hozzácsatolásával sem képes a feladatok megoldására. Olyan gazdasági irányú népiskolafajra van szükség, amelyet minden törpebirtokos fia végigjárhat, mert helyben van. Ezek mellett az iskolák mellett működnének az 5—10—30 holdas kis mintagazdaságok.¹⁷

A leghelyesebb fejlődési iránynak az önálló gazdasági népiskolák létesítését és szervezését tartja. E mellett az elemi fokú oktatás idejének felemelését is kívánja oly módon, hogy

¹⁶ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 30—32. l.

¹⁷ Mitrovics: Földbirtokreform és kultúrpolitika. Szózat, 1923. okt. 26. l.

a mai 6 osztályú népiskola helyett a 8 osztályú népiskolák mindenütt kötelezően felállíttassanak. Hangoztatja, hogyha nem akarjuk, hogy a népi politika üres szólam maradjon, a telepítés és földbirtokreform kérdésével kapcsolatban meg kell valósítanunk a 8 osztályú elemi népiskolát.¹⁸,

Mindezeknek az elgondolásoknak a megvalósítása ma már meglehetősen gyors tempóban folyik. A gazdasági továbbképző népiskolák, önálló (szaktanítós) gazdasági népiskolák, m. kir. mezőgazdasági szakiskolák, téli gazdasági iskolák, 3 hónapos téli gazdasági tanfolyamok, szőlészeti és borászati szakiskolák, baromfitenyésztő tanfolyamok, tenyésztő mesteri tanfolyamok, méhészeti továbbképző tanfolyamok, rádiós gazdasági tanfolyamok igyekeznek pótolni az általánosan még ki nem terjesztett 8 osztályú népiskola hiányát.

A középfokú oktatás.

A középfokú oktatás új és egységes megszervezését Mitrovics már 1897-ben éppúgy, mint 1917-ben a legsürgősebb és legfontosabb iskolapolitikai feladatok egyikének tartja. A különböző középiskola-típusoknak közös nevezőre való hozását, közös alapra helyezését nemcsak az egységes ismeretanyaggal egységes nemzeti gondolkozás megteremtése szempontjából tartja fontosnak, hanem azért is, hogy a pályaválasztás ideje az eddigi tízéves kor helyett a már érettebb fejjel való gondolkodás és a hajlamok erősebb kitünése idejére, a 14—15 éves korra essék.

Azt kívánja ugyanis, hogy az egész középfokú oktatást két tagozatba kell osztani. Az alsó tagozat egységes és közös legyen, és egyrészt azokat a tanulókat fogadja magába, akik a népiskola által nyújtott ismeretekkel nem elégedvén meg, magasabb műveltségre törekszenek, másrészt azokat is, kik a tudományos készség legmagasabb fokait óhajtják elérni. Ez az alsó tagozat bizonyos mértékben *befejezett* ismeretkör adna latin nélkül, de német gyakorlati nyelvismerettel. Eme iskolatípus tananyaga megállapításának fő elve: *keveset, de jól*, hogy még a gyöngye gyermek is megszokhassa a hézag-talan és becsületos munkát. *A mai iskola ugyanis a beléje zsúfolt tehetségtelenek nagy száma és a sokszor hajszoltan végzett munka miatt igen gyakran meghonosítója a felületességnek és a látszatra dolgozó munkának.*¹⁹

Ez az iskolatípus természetesen felső tagozat nélkül is felállítható, sőt az ország kisebb helységeiben is felállítandó lenne.

Az alsó tagozat elvégzése után, tehát 14—15 éves korban

¹⁸ Mitrovics: A népi politika kultúrpolitikai alapjai. Nemzeti Figyelő, 1938. dec. 25. 5. l.

¹⁹ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink ... 55—57. l.

kerülne a gyermek a *pályaválasztás* komoly kérdése elé. A gyöngé tehetségűek, vagy akik nem kívánnak tovább tanulni, ezzel befejeznék az iskolázást, míg a többiek a négy osztályból álló *felső* tagozat *gazdasági, kereskedelmi, különböző ipari és polgári* típusa valamelyikében hajlamaik szerint *gyakorlati pályákra* készülnének elő.

A tudományos pályákra előkészítő gimnáziumoknak, de különösen az alföldi polgári iskoláknak a szükség megkívánta számon felüli részét az elhanyagolt gazdasági alsó- és középfokú szakképzés munkájába kívánja állítani, egyrészt a szellemi pályák óriási túltermelése miatt, másrészt a mezőgazdálkodás szakszerűségének fokozódásától várható termelő és értékesítő lehetőségek szempontjából.²⁰

Természetesen a gazdasági középiskola sem volna kivethető az egységes elvek alapján megszervezendő egységes iskolarendszerből. Tehát a középiskola egységes alsó tagozatára épülne a gazdasági középiskola is épűgy, mint a gimnázium. Itt sem volnának elhanyagolhatók az általános művelődési és a nemzeti tárgyak. De a továbbtanulási lehetőséget is biztosítani kívánja Mitrovics az e fajta középiskoláik tanulói számára, midőn az egyetemek kapuit, különösen a mezőgazdasági falkultást, megnyitandónak tartja számukra.²¹

A gimnáziumba ily módon csak a legtehetségesebbek és a tudományos pályákra igazán alkalmasak kerülnének.

Az általa tervezett gimnáziumnak azonban nemcsak külső kereteit vázolja, hanem annak pontos tantervét is kidolgozza. Csodálatos, hogy amit ő már *1897-ben* elgondolt, s az akkori kultuskormánytól megvalósítandónak kívánt, abból sok azóta már meg is valósult, bár nem mindig a legszerencsésebb kézzel nyúltak a reformokhoz.

A középiskola akkori reformjával kapcsolatban elsősorban a középiskola hibáit sorolja fel, s mint vérbeli pedagógus a középiskolai tanterv és óraterv összeállításának során elsősorban azt a kérdést veti fel, hogy napon/cini *hány órai szellemi munkát bír meg a gyermek lelke és teste*.²² Megállapítja, hogy az akkori tantervek által előírt anyagot semmiesetre sem bírja meg, különösen alsóbb fokon, ahol a latin és német nyelv grammatikájával egyéb ismeretek közlése mellett feltétlenül erősen *túlterhelődik* a tanuló. Ezt a túlterhelést fokozza aztán a tankönyvek túlságos terjedelme s a tárgyalási módszereknek a gyermeki értelmet meghaladó színvonala. A túlterhelés szempontjából azonban az is veszedelmes, hogy

²⁰ Mitrovics: Gazdasági nevelés és gazdasági tanárképzés. Budapesti Hírlap, 1933. jan. 27. 10. 1.

²¹ Mitrovics: A gazdasági középiskola. Budapesti Hírlap, 1933. ápr. 12. 1. 1.

²² Maklár—Papp Miklós—Rác Lajos—ifj. Mitrovics Gyula: Középiskoláink reformja. Sárospatak, 1897. 2. 1.

majdnem minden főiskolai pályára a gimnázium képesít, ami miatt minden tárgyból úgy igyekszik a gimnázium előkészíteni az ifjút, mintha minden tárgyból szaktudósnak kellene lennie. Újabb forrása a túlterhelésnek az osztályok túlszűfolt-sága is, mely a tananyagnak komoly és alapos feldolgozását sokszor csaknem lehetetlenné teszi.

Módosítandónak tartja továbbá magát az *érettségi vizsgálatot* is,²³ mert hiszen ez — mint mondja — vagy különbözik az osztályvizsgálattól, vagy nem. Ha igen, akkor a hozzávaló készülés ideje rövid; ha nem, akkor pedig felesleges. Ezért az érettségi vizsgálatnál kapcsolatban azt ajánlja, hogy mivel ennek csak akkor van értelme, ha a *tudományos pályák felvételi vizsgálatául* tekintik, ezért szeptemberre halasztandó, mert így valóban lenne idő az anyag áttekintésére és összefoglalására, s viszont épen hagyná az utolsó évet is.

A túlszűfolttság problémájának megoldását szerinte nagyban elősegítené az is, hogy a nem tudományos pályára készülő, vagy az arra sem tehetséggel, sem kitartással nem rendelkező ifjakat a kvalifikációs törvények megváltoztatásával kivonják a gimnáziumból. A maximális *osztálylétszám* a munka sikere érdekében *legalább 40-re szállíttassék le. (1897-ben mondja!)*

A túlterhelés megszüntetésével kapcsolatban rámutat a túlterhelés pedagógiai okaira is. Kívánja, hogy a *szemléltetés* elve mindenütt érvényesüljön, minden iskola rendelkezék iől felszerelt *szertárakkal, gyűjteményekkel, osztálykönyvtárakkal* stb.

Feltétlenül vissza kívánja szorítani a szakrendszer túlzásait is: anomáliának tartja, hogy van olyan tantárgy, amely négy éven át négy tanár kezében van stb.²⁴

A gimnázium legnagyobb hibájának azonban azt tartja, hogy az *latin középiskola, de nem magyar nemzeti tanintézet*. Rámutat arra, hogy a *magyar nyelv, a magyar nemzeti történelem, a magyar nemzeti irodalom története* szintén háttérbe szorul az akkori rendszer mellett. Ezért követeli *(1897-ben /)*, hogy a magyar nyelv-, irodalom- és történelem-tanítás legyen a középiskolai nevelés tengelyében mindenütt *felemelt óraszámmal*.²⁵ Hiszen a nyelvtanulás révén az óvilágnak a nevelés szempontjából igazán *nem kívánatos* fogalmaiba kell a gyermeknek a klasszikus nyelvtanítás miatt beleütköznie, amelyek a keresztyén etikától való különbözőségük miatt feltétlenül gondolkodásbeli zavart idézhetnek elő. Nem kívánatos, hogy a gyermek lépten-nyomon az aljas szenvedélyek példájával s emberi bűnöktől terhes istenek alakjával találkozzék a magyar népmese és a magyar költészet nevelő

²³ Maklárj—Rác—Mitrovics: Középiskoláink reformja. 11. 1.

²⁴ Maklárj—Rác—Mitrovics: Középiskoláink reformja. 13. 1.

²⁵ Maklárj—Rác—Mitrovics: Középiskoláink reformja. 15—18. 1.

értékű kincsei helyett. Ezért a klasszikus nyelvek védelmezőinek, akik azzal szoktak előállni, hogy a világfelfogást, a világnézetet ideálissá, derültté teszi azok tanulmányozása, a legtisztább, legderültebb, másra és önmagunkra legboldogítóbb világfelfogást és soha csúfot nem valló életbölcsséget hirdető könyvet: a *Bibliát ajánlja*.

A *történelem* tanításával kapcsolatban is nagyon tanulságosak a *Mitrovics* szavai, midőn a nagy nemzeti "dicsőségek túlságos büszkeséget keltő felemlegetése mellett azt kívánja, hogy az úgynevezett kultúr nemzetekkel szemben való elmaradottságunkra és szellemi feladatainkra mutassunk rá, amelyeknek teljesítésétől függ önálló nemzeti létezésünk joga és lehetősége.

Felhívja a figyelmet továbbá a *művészettörténet* és *esztétika* tanításának fontosságára is, hogy az intelligens közönséget a művészetek iránti közönyéből felrázza, érzékét már bent az iskolában felkeltse, s a műrecek élvezésére a legszükségesebb előismeretek nyújtásával előkészítse.

De külön, nyomatékosan kívánja a magyar föld és a magyar haza komolyabb és alaposabb megismertetését is.²⁶

A gimnázium további tantervére vonatkozólag *kívánja a latin és görög nyelv háttérbe szorítását*, s hogy melléjük valamely modern európai nyelv vétessek fel.

Mindezek mellett nem feledkeznek meg *Mitrovics* a test nevelésének problémájáról sem. Már 1897-ben sürgeti, hogy a testnevelésre annak *nemzeti* szempontból való nagy jelentősége miatt nagyobb gond fordítottassék, s hogy a testnevelés sorába főleg a test edzése és a játékos gyakorlatok vétessek fel.²⁷

Végigtekintve *Mitrovics* középiskolai reformgondolatain, látnunk kell azt, hogy az ő nevelői és kultúrpolitikai érzékét *minden tekintetben igazolta az idő és igazolták a gondolatainak születése óta végrehajtott közoktatásügyi reformok*.

Ha ugyanis végigtekintünk ezeken a reformokon, látnunk kell, hogy a középiskola alaptörvénye: az 1883:XXX. törvény-cikk óta bekövetkezett és törvényekkel létrehozott változások nagyon sokszor meglepő párhuzamosságot mutatnak egyik-másik részletkérdésben a *Mitrovics* által kívánt reformokkal, különösen a nemzeti tárgyak tantervi óraszámát illetőleg.

Szervezet tekintetében azonban a Klebelsberg-féle 1924: XI. törvény-cikk csak növelte a középiskola újabb széttagolásával egész iskolapolitikánk zűrzavarát.

Igen nagy jelentőségre emelkedett ezután a *Mitrovics* elgondolásai szempontjából az 1934: XI. törvény-cikk által életre hívott *egységes középiskola*: a gimnázium, amely a fenti három középiskolatípust egyesíti, és a reális vagy humán-

²⁶ Maklár—Rác—*Mitrovics*: Középiskoláink reformja. 22—23. 1.

²⁷ Maklár—Rác—*Mitrovics*; Középiskoláink reformja. 14. 1.

irányú továbbképzés megválasztását a 10. életév helyett a 14-re tolja ki.

Ez a körülmény is azt igazolja tehát, hogy *Mitrovics elméleti iskolázottsága és kultúrpolitikai érzéke* nem légtüres térben mozog, hanem *igen szerencsésen olvad össze kiváló gyakorlati érzékkel.*

A nőnevelés.

A középiskola problémáival kapcsolatban emlékezik meg Mitrovics a *nőnevelés* kérdéseiről is. Megállapítja, hogy a magyar nőnevelés dolgában sajnálatos *eltolódás* történt, amennyiben a kultúrtényezők sorából kikapcsolódott a felsőbb leányiskola, tehát éppen az az iskolatípus, amelynek a nagyobb műveltségű anyák nevelése volt egyedüli feladata. A gimnázium ugyanis tudományos pályára készít elő, a polgári iskola viszont a kispolgárok leányait neveli. Ezért a felsőbb leányiskolák elnéptelenedése azt jelentette, hogy a magasabb szellemi igényektől vezetett családok szinte eleve *elvonták leányaikat eredeti hivatásuktól.*

Így hát nőnevelésünk eredeti feladatától igen messze eltávozott, mert a helyett, hogy a *család* számára nevelt volna, tudományos és más kenyérkereső pályákra készítette elő a nőt.

A nőnevelés reformja körül tehát első feladat, hogy *a nőt eredeti hivatásának szolgálatába állítsuk vissza.* Természetes azonban, hogy ezzel a nő még nincs megmentve a család számára, mert a kérdés egyúttal gazdasági feladat is. De bármennyire is gazdasági feladat, a kultúrpolitika nem feledkezhetik meg a nőnevelés eredeti feladatáról.

A nőknek a tudományos és kenyérkereső pályákról való elterelése nem a nő kiművelésének szükségtelenségét jelenti. *A nő műveltségének olyan színvonalúnak kell lenni, mint a férfiénak:* attól legfeljebb tartalmában, színezetében térhet el, de nem *színvonalában.* Minden nemzet és társadalom műveltsége a nő műveltségétől függ elsősorban, hiszen a gyermekek számára annak folytonosságát a nő biztosítja a családban.

Ezért *olyan női középiskolát kell szervezni, melynek legfőbb feladata a művelt magyar anyák képzése.* Ez az iskola, éppúgy mint a fiúközépiskola, kettős tagozatú legyen, melynek alsó tagozata is befejezett egészet adván, a szerényebb igények kielégítését szolgálja, a felső tagozat viszont tudományosabb alapon a magasabbrendű műveltség alapjait rakná le. Mindkét tagozatban honorálni kell természetesen a társadalom igényeit is. Ezért alsó fokon komoly járatosságot kellene adni a nemzeti tárgyakon kívül a *német* nyelvi *társalgásban,* a felső tagozatban viszont ugyancsak a nemzeti tárgyak hangsúlyozásán kívül magasabbfokú *német,* francia vagy angol, esetleg

olasz nyelvi és irodalmi tanulmányok mellett a képzőművészetek és zenetanítás, valamint gazdasági és természettudományi ismeretek tanítása volna szükséges.

A leányközépiskolák ilyenféle átszervezésével kapcsolatban felvetőink egy nagy kérdés: mi lesz azokkal, akiket kizár a kíméletlen sors a családi élet meleg köréből? Erre azt feleli *Mitrovics*, hogy ezek a leányok mindenütt alkalmazhatók, ahol eddig sem követeltek szakiskolai képzettséget.

A *női hivatásos munkát* ugyanis *Mitrovics* a női léleknek megfelelő helyen feltétlenül szükségesnek tartja: a *nőnevelésnek* jövőben is a nők lesznek leghivatottabb munkásai, de a *közegészségügyi szolgálat* sem nélkülözheti a női munkát.

Mindezekon felül az arra alkalmasokat a *tudományos munka* köréből sem szabad kizárni.

Szerencsétlen azonban az a kulturális irányzat, amely a nőket eredeti hivatásuktól eltereli. E helyett tehát olyan gazdasági politikát kell kezdeményezni, mely a férfi számára lehetővé teszi a családalapítást.²⁸

A tanítóképzés.

A *tanítóképzés* súlyos szervei hibái ellen is felelmi *Mitrovics* a szavát. A tanítóképzés alaphibájának azt tartja, hogy már a gimnázium IV. osztályának elvégzése jogot ad a tanítóképzőbe való belépésre, mert a gimnázium négy alsó osztálya nem nyújtván befejezett ismereteket, *kiegészítetten és főlismerekkel megy az ifjú tanítójelölt pályájára*, hiszen egy tanulmányi egységnek, a középiskolának csak feleútjáig ért el.²⁹ Több tudással, *több érettséggel kellene idebocsátani az ifjakat*. Ezért sürgeti, hogy a *középiskola 8. osztályának elvégzése után szerveztessék” 2 éves tanítóképző főiskola*, ahol már általános közműveltségi tárgyakat nem is kellene tanítani, tehát minden időt a pedagógiai elméletben és gyakorlatban való elmélyülésre lehetne fordítani.

Nem feltűnő-e, hogy a tanítóképzés legújabb reformja nagy vonásaiban teljesen a *Mitrovics* 1917-ben lefektetett elgondolásai alapján valósult meg?! Középiskolai érettségi vizsgálat letétele után kerül a jelölt 2 évfolyamos főiskolára, ahol főképpen pedagógiai és világnézeti stúdiumokkal foglalkozik, s kötelező internátusban nevelik.

A tanárképzés.

A *tanárképzésnél* elsősorban az *egységes szervezést* tartja *Mitrovics* szükségesnek. A külön polgári, kereskedelmi és középiskolai tanárképzés ez iskolafajok egymástól független kialakulása miatt jött létre. Az egységesen szervezett köz-

²⁸ *Mitrovics*: A nőnevelés reformja. Szózat. 1925.. május 9. 1. 1.

²⁹ *Mitrovics*: Nevelésügyi feladataink... 58—59. 1.

oktatásban azonban ezeket is egységesen kell az egységes cél érdekében képezni, mert hiszen *a pedagógiai eljárás alapelvei a polgári iskolában, gimnáziumban, kereskedelmiben stb. azonosak*, legfeljebb az egyes tantárgyak didaktikájában lehet különbség, ami nem teszi szükségessé a külön tanárképzést.³⁰ Az lenne tehát az egyedül fontos, hogy ebben is a *nemzeti egység* kialakításának gondolata érvényesüljön. *Az egységes képzés egységes szellemű tanárságot termel ki.*

A tanárképzés másik súlyos hibája Mitrovics szerint az, hogy *a leendő tanárt a tanárképzés a nevelői feladatokra alig készíti elő*. Mivel ugyanis az egyetemi évek alatt a szaktárgyakban való elmerülés és tudományos működés köti le a jelöltek minden idejét, szinte típusá lett az olyan tanár, aki sok reményre jogosító tudós, de balsikerű pedagógus; aki tanulmányainak él, de sokszor unja az iskolai munkát. Ezekből rendszerint hiányzik a tudós szenvedély és a nevelői élet-hivatás közötti harmónia, amire pedig igen nagy szüksége van az iskolának.

Ezért a tanárképzés helyett *tanárnevelést* sürget, amelynek problémáit a szakképzés, a pedagógiai előkészítés és a világnézet kialakítása szempontjából veszi vizsgálat alá.³¹

A szakképzéssel kapcsolatban sürgeti a tanári pályára való felvételnél az intelligencia- illetve pszichometrikai vizsgálatok bevezetését, valamint a szaktudományokhoz okvetlenül szükséges előismeretek megbírálását.

A szelekciót azonban nemcsak a tanári pályára lépőknél, hanem az egyetemi és főiskolai végzettséget kívánó bármilyen állás betöltésére készülőre kiterjeszteni kívánja; egyrészt azért, mert nem minden érettségizett ifjú bizonyul alkalmasnak tudományos pályákra, másrészt azért, mert a tudományos pályák túlszűfoltak. Természetes tehát az a törekvés, hogy csak a legalkalmasabbak bocsáttassanak ezekre a pályákra.³²

Az egyetemi munkába csak azok vonassanak be, akik arra valóban érettek. Akik aztán e vizsgálatok után az egyetemi szaktudományokra alkalmasaknak találtattak, azok számára a komoly és elmélyedő munkavégzést kell lehetővé tenni. Mindenekelőtt *le kell szorítani a minden egyetemi elvvel homlokegyenest ellenkező hihetetlen magas óraszámot*, nemcsak azért, mert ez az önálló munkát és elmélyedést teszi lehetetlenné, hanem azért is, mert számolnunk kell azzal, hogy a „hallgatás” nem jelent tudást. A mai magas óraszám csak felületes munkát eredményezhet.

³⁰ Mitrovics: Neveléstügyi feladataink... 60. 1.

³¹ Mitrovics: A tanárképzés reformja. Budapest, 1937. (Különnyomat a Magyar Paedagógia 1937. évi évfolyamából) 7. l.

³² Mitrovics: A főiskolai pályára lépők szelekciója. Nemzeti Figyelő, 1934. május 20. 8. 1.

Másik igen nagy hibája a tanárképzésnek, hogy meg ilyen nagy óraszám mellett is a részletkérdések labirintusában bukdácsol a leendő tanár, s a legtöbbször alkalmatlan arra, hogy szaktárgya egészére fölött áttekintést szerezzen.

Ezért szükséges a megfelelő, jó *kézikönyvek kiadása*, amelyek a vizsgálatok anyagát is magukba foglalják.³³

Ezek biztosítják a tanárok tökéletesebb szakképzettségét.

Mindezekon kívül igen súlyos feladatok várnak a kultúrpolitikára a tanárok alaposabb *pedagógiai* és *világnézeti* kiképzését illetően is. Nem vitatható ugyanis, hogy mivel a középiskolának a feladata a világnézetre való nevelés, embereszményeknek a növendékben való megvalósítása, ezért a nevelőnek a szakképzettségen kívül bölcséleti iskolázottságon alapuló alapos és tárgyilagos világnézetre van szüksége, amelyek egyúttal biztosítják nevelői céltudatosságát is.

Feltétlenül szükséges tehát, hogy a mai helyzet, mely szerint a szakvizsga letételéig a tanárjelölt számára a bölcséleti és pedagógiai kérdésekkel való foglalkozás csak a szaktárgyaiban való elmélyülés rovására történhetik, megváltoztassék oly módon, hogy a szakvizsgálat után a katonai szolgálat beszámítása nélkül egy éven át zavartalanul foglalkozhassak komolyan és alaposan a filozófián kívül lélektudománnyal, esztétikával, etikával — és természetesen — pedagógiával.

A gyakorló középiskolákban való gyakorlati kiképzés a hatodik évfolyamra essék.³⁴

Mindezekre tehát a helyes *nevelői világnézet* kialakítása és a nevelői céltudatosság biztosítása szempontjából van szükség. Ezekhez járulna még a *Mitrovics* által ajánlott, *internátusokkal egybekötött szemináriumi képzés* is, amelynek feladata az volna, hogy a köteles kollégiumoktól függetlenül irányítsa és ellenőrizze a jelöltek világnézetét. Érdekes, hogy ez utóbbi terv a tanítóképző akadémiák felállításával kapcsolatban már megvalósulásra is talált.

Az elméleti kiképzés mellett azonban a gyakorlati kiképzés tökéletesebbé tételét is sürgeti *Mitrovics*. A legfontosabb feladatok egyikének tartja új gyakorló középiskolák szervezésén kívül azok adminisztrációjának szerves bekapcsolását a tanárképzőintézetek körébe oly módon, hogy azok közvetlenül a pedagógia professzorának irányítása alá kerüljenek épúgy, mint a klinikák az orvoskari therápiái tanszékeknél. Ennek megvalósítását meg is kísérelte — papíros formáktól függetlenül — a debreceni gyakorló gimnáziumban, hol csaknem minden próbatanításon megjelenik, résztvesz azok eredményeinek a megbeszélésén, sőt a tanári kar bizalmából, fel-

³³ Mitrovics: A tanárképzés reformja. 8—9. l.

³⁴ Mitrovics: A tanárképzés reformja. Nemzeti Figyelő, 1934. ápr. 22. 6. l.

kérésre, félévenként a tanári kar és a gyakorló jelöltek előtt előadást tart a pedagógiai gyakorlat egy-egy fontosabb kérdéséről.

Mindezekon felül biztosítani kívánja a gyakorló középiskolák tanítástervének a szabadságát is, hogy azok bizonyos mértékig a reformiskolák szerepét is betölthessék.³⁵

A tanárképzés helyes módjának a megtalálása tehát egyike azoknak a sarkpontoknak, melyeken a *nemzetnevelés* jövője és sikere megfordul.

Az iskolai munka sikerének fokozása körül természetesen még igen sok teendő van. *A társadalomnak is sok kötelessége van a tanítói és tanári rend iránt, hogy munkáját ne a lenézett ember félszégével s ne az anyagilag leromlott ember örökös kenyérgondjai között végezze, és ne legyen kénytelen a tanár idegen készütségű — rendszerint jogász — vezetők dilettáns ügybuzgóságának gyámsága alatt szolgálni.*³⁵

A kultúrpolitika könnyen végzetessé válható ballépésének tartja továbbá a tanári és tanítói *szolgálati idő felemelését* is. Ez az intézkedés elejtette azt a szempontot, amely az iskolák kormányzásában egyedül lehet irányadó: a pedagógiát. Az efféle intézkedések semmiesetre sem alkalmasak egészséges nevelői közszellem ápolására. Egyenlő a veszített csatával a harcoló sereg demoralizálása, már pedig a tanító személyzetnek a nemzet erkölcsi és szellemi jövőjéért kell állandóan harcban állnia. Nemzeti érdekből kell a tanító személyzetet különleges kezelésben részesíteni.

A tanítás munkája szóbelileg történik, amikor nincs idő a fontolgatásra, és mégis a legalkalmasabb megoldást kell megtalálni. A tanítás állandóan feszült figyelmet és igen nagy türelmet igényel. A tanító nem hagyhatja abba a tanítást, mikor fáradt, mert órára és félórára van beosztva minden perce. *De jaj az iskolának akkor is, ha a földi bajok állandóan gyötrik a tanítói rendet!*

A tanítói munkát nem lehet annyi ideig bírni, mint az irodait. Nem volna baj, ha belerokkannak: ez csak az *egyén* veszét jelentené. De az a baj, hogy megrokkanna is dolgozniuk kell, amikor már nem tudnak dolgozni.³⁷

A felnőttek oktatása.

Az iskolapolitika eme problémáinak megoldásával nem gondolja *Mitrovics* befejezettnek a kultúrpolitika tevékenységét. Feltétlenül szükségesnek tartja a *felnőttek oktatásának* a megszervezését is, különösen a nép szélesebb rétegei köré-

³⁵ Mitrovics: A tanárképzés reformja. Nemzeti Figyelő, 1934. ápr. 15. 7. 1.

³⁶ Mitrovics: Nevelésügyi feladataink... 63. 1.

³⁷ Mitrovics Gyula: Amiről nem beszéltek . . . Budapesti Hírlap, H)30. aug. 24. 5. 1.

ben. Ha ezt a kultúrpolitika elhanyagolja, akkor a nép fiai, akiknek nevelését az elemi iskola után átvette a kocsma, vagy a politikai, szociálpolitikai, nemzetiségi és felekezeti izgatás, ellensúlyozás nélkül vannak kitéve az egyoldalú forradalmi gondolkodás veszélyeinek. Ezért hangsúlyozza *Mitrovics* már *1918-ban*, amit a későbbi kultúrpolitika bizonyos mértékig meg is valósított, hogy *a felnőttek oktatása országosan megszervezendő helyi bizottságok stb. alakításával.*

Mitrovicsnak e gondolatai tehát nagyrészt megvalósulásra is találtak, amely megvalósulás nagyrészt még a *szervezet tekintetében is meglepő párhuzamosságot mutat az ő elgondolásaival.*

Másik nagyszerű gondolata a felnőttek oktatásával kapcsolatban, hogy *a katonai szolgálat alatt is a katonai fegyelem kipróbált eszközeivel oktató, nevelő munkába vonassék be a katonaság,* lehetőleg olyan ismeretek nyújtásával (irodalom, hazai történet, földrajz, köz- és magánjog, közgazdaság stb.), amelyekre az elemi fokú iskolázás kora még nem alkalmas. Az államnak tehát feltétlenül kötelessége, hogy polgárainak lelki életét kisdedkoruktól kezdve életük fogytáig figyelmes gondnal ápolja.

Intézményesen kell gondoskodni arról, hogy a nemzet minden egyes tagjában minél több azonos gondolat- és képzetanyag legyen, vagyis hogy a közös műveltség alapjai az egység megteremtését és megszilárdulását szolgálják.

Művészetpolitika.

Mitrovics kultúrpolitikai gondolatrendszere nem fejeződik be az iskolapolitikai kérdések egységbefoglalásával, hanem túllépvén azoknak körét, kiterjed a *művészetpolitikai* problémák meglátására és a megoldási lehetőségek feltárására is.

Ezekből a gondolataiból tűnik ki, hogy a kultúrpolitikusként mily nagy szüksége van az esztétikában való jártasságra, s hogy *Mitrovics* *művészettörténeti* és *esztétikai* tudása kultúrpolitikai gondolatrendszerét mily teljessé teszi.

Az esztétika és művészettörténet tudományos művelése lehetővé teszi számára, hogy mindenféle szélsőséges művészeti irányt a történelmi evolúció és az *örök szép* szemszögéből nézzen; a bölcséleti és pszichológiai iskolázottság pedig azt, hogy a művészetek jelentőségét a kultúra, de különösen a nemzeti kultúra szempontjából emelkedettebb, magasabbrendű szempontok szerint lássa, egyúttal megtalálja az utat ahhoz is, hogy a mindennapi életet vele szebbé, tökéletesebbé, nemesebbé alakíthassa a maga számára.

Ezért vezeti vissza a művészetpolitika alapkérdéseit is arra a kérdésre: *mi a művészet szerepe az ember lelki berendezésében, s mit jelent általában az emberiség számára a művészet?*

Ezért keresi a kultúra történeti kifejlődése folyamán a művészetek *evolúciójának* útját, hogy megtalálja az összefüggéseket a korszellem és a művészetek között, hogy annak tanulságait nemcsak a *jelen*, hanem az *eljövendő kultúrpolitikai vonalvezetés számára is levonhassa*.³⁸

A művészettörténet tanulságaiból vonja le azt a következtetést is, hogy korunkban, midőn a nagy mecénások kiveszőben vannak, a művészetek *megmentésének* és további *fejlődésének* érdekében *feltétlenül szükség* van hivatalos, *állami beavatkozásra*, hiszen a művészi élet virágzásának megvannak a maga gazdasági feltételei is. A legnagyobb tehetségekkel megáldott művészetnek is el kell sorvadnia, ha a gazdasági élet feltételei hiányoznak.

A művészetek virágzásának biztosítása olyan feladat, amely elől az országos kormányzatnak sem szabad kitérnie. Csak a szüklátóköritség vetheti fel azt az ellenvetést, hogy a művészet fényűzés, s ezért az adózó polgárság érdeke tiltja, hogy a keservesen előteremtett fillérekből az állam erre a fényűzésre áldozzon. *A nemzeti kultúrának nélkülözhetetlen kiegészítő része az esztétikai kultúra*, tehát a művészet is. Ezért a kultúrpolitikának elemi követelménye a művészeti szempontok érvényesítése. *Ha művészeinket éhenhalásra s ezzel művészetünket pusztulásra ítéljük, a magyar kultúrán kikerülhetetlen és önmagunkat meggyalázó öncsonkítást végzünk el*.

Az állami támogatást a viszonyok kényszerítő nyomása alatt a szellemi élet mind szélesebb köreire ki kell terjeszteni. Rendkívül szomorú jelensége ugyanis a második nagy nemzeti képkiállításnak, hogy azon *egyetlen magánvásárlás sem történt*. Ez azt jelenti, hogy bár művészeink dolgoznak, és mindent elkövetnek, hogy nemzeti kultúránknak ezt a hatalmas és gyorsan megerősödött alkotását színvonalon tartásák, a művészeti élet második tényezője, a *közönség*, a feladat ráeső részének teljesítésétől teljesen félrehúzódtott, illetőleg ennek a teljesítése ránézve a saját erejéből leküzdhetetlen akadályokba ütközött, mert a művészetek iránti érdeklődés azért feltétlenül megvan közönségünkben.

De a művásárlással kapcsolatban is szomorúak a tapasztalatok, amennyiben az a legtöbb esetben nem történik a közönség megfelelő művészeti szakértelmével, és ezért sok esetben a lelkiismeretlen kizsákmányolók karmai közé kerül a művásárló. *Igen sürgős intézkedés kellene a műtárgyakkal való házalás megtiltására*. Ha *iparvédelem* van, miért ne lehetne *művészetvédelem* is?

A művásárlás előmozdítására olyan kormányzati intéz-

³⁸ Mitrovics: Új világ — új művészet. Budapesti Hírlap, 1930. ápr. 20. 11. 1.

kedést kíván *Mitrovics*, hogy állami támogatással a művásárlások lebonyolítására önálló pénzintézet létesíttessék.

A részvénytőke nagyobb felének a jegyzésével biztosíttatnék az állami ellenőrzés és irányítás, a részvénytársasági formával pedig a mozgás könnyedsége.

A támogatás módja az lehetne, hogy a pénzintézeti szakértő becslése alapján megállapított vételár felét a pénzintézet kifizetné a művésznek a művész és vásárló közösen benyújtott váltójára 12 havi részletfizetés kötelezettségével, melynek teljesítéséig a műtárgy a pénzintézet tulajdona marad. A kötelezettségek nem teljesítése esetén a postatakarékpénztári aukciókkal kapcsolatban a műtárgyat a részvénytársaság elárverezteti. A műtárgy értékének másik fele magánmegegyezés tárgya lenne a művész és vásárló között.

Megfelelő eljárás mellett megállapítandó volna azoknak a kiállításoknak és művészeknek a névsora, amelyek és akik ilyen módon üzleteket közvetíthetnek.³⁹

E nagyszabású és életrevaló tervet megszívlelésre ajánljuk azoknak, akikre a magyar esztétikai kultúra legfőbb irányítása bízott.

E gondolatok termelője tehát — mint látjuk — nemcsak mint tudós, mint esztétikus rajongója a művészeteknek, hanem, íme, kitűnő *gyakorlati érzéke* is van ahhoz, hogy megmentésük, felemelésük érdekében szót emeljen, s életrevaló gondolatot adjon.

Mitrovics viszonya mai kultúrpolitikánkhoz.

Előző tárgyalásaink folyamán láttuk, hogy *Mitrovicsnak* 1897 óta hangoztatott s azóta folyton fejlődő, tökéletesedő kultúrpolitikai elvei mily erős logikai okfejtéssel fűződnek egységes gondolatrendszerre, s hogy azokból hogyan táplálkozott a gyakorlati iskolapolitika, s azok — ha lassan és töredékesen is — hogyan haladtak a megvalósulás felé.

Ennek igazolására adjuk hát az alábbiakban hitelesen és eredeti akták alapján azt a levélváltást is, amely *Mitrovics* és *Gömbös Gyula* között lefolyt, amiből láthatjuk, hogy a *Mitrovics* által adott kultúrpolitikai gondolatokat mennyiben használta fel annakidején *Gömbös*, és hogy kitűnjék, mily mértékben szivárogtak azok át a későbbi” kultúrpolitikai alkotásokba.

Mitrovics a *Gömbös* szóbeli felkérésére a *Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Párt* kultúrpolitikájának megállapítása tárgyában az alábbiakban közölt emlékiratot *Gömbösnek* a következő levél kíséretében küldötte meg:

³⁹ *Mitrovics*: A mű vásárlás megszervezése. Képzőművészet, IX. évf. 82. szám. 2. 1.

Igen tisztelt Barátom!

Rendkívül nagy elfoglaltságom miatt a megbeszélrt iratot csak mostanra voltam képes összeállítani. Tisztelettel kérek azért: megtisztelő gondolatod és szándékod szerint légy szíves vele eljárni. Én bármikor rendelkezésedre állok. Az értesítés július hó 2-ig Debrecenben talál meg, azontúl októberig Sáros-patakon. (Postafiók.)

Kiváló tiszteletem kifejezésével maradok
Debrecen, H)24. április 30.

kész híved:

MITROVICS GYULA DR. s. k.

„Emlékirat kultúrpolitikánk alapelveiről.

Állami és nemzeti összeomlásunkat a szellemi destrukció előzte meg. Egy olyan irodalom és napisajtó keletkezett magyar nyelven, amely teljesen idegen volt a történelmi fejlődéstől és a magyar lélektől. Ennek lelkes olvasói voltak a saját táborunkban, s ugyanakkor a faj magyar közönség sorvadni engedte a történelmi hagyományokat és nemzeti eszményeket szolgáló irodalmat. Közönségünk két részre szakadt: az egyik idegen isteneket imádott és szolgált, a másik magyar volt, de elvesztette eszményeit, és nem voltak kultúrzsükségletei. A nemzeti államot és eszmét tehát két tényező buktatta meg: az idegen szellem és a magyar közönség közönye, tehetetlensége és belső kulturálatlan állapota. Így történt, hogy a fejlődő gazdasági jólét és hadseregeink állandó dicsősége mellett összeomlott a történelmi Magyarország, és a nacionalizmus a vörös nemzetköziség prédája lett.

Ha az ország fejlődő közgazdasági erejével összehasonlítjuk kulturális állapotainknak vázolt képét, el kell fogadnunk azt a feltevést, hogy a bukás oka kulturális elferdülésünk volt és a magyar szellem meghamisítása. Ebből következik, hogy a talpraállás és a biztos jövőbeli fejlődés alapjait is ebben az irányban kell keresni. Megítélésem szerint a magyar közélet és az uralkodó politikai rendszer ezt idáig nem ismerte fel, vagy ha felismerte, nem váltotta cselekedetké. A kulturális fölény továbbra is csak jelszó maradt; biztosítására idáig nem sokat tettünk. Pedig ha élni akarunk, ezt kell nemzeti politikánk alapjává tenni, mint ahogy *a múlt század első felében is a kulturális alapvetés tette lehetővé a politikai kifejlést. Széchenyi és Kossuth Kazinczy és Vörösmarty nélkül nem születtek volna meg.* A XVIII. és XIX. században még volt annyi öserő a nemzetben, hogy alulról kifejtve kormányával szemben is képes volt alkotmányát és kultúráját újjáteremteni. A világégés után ez ma csak úgy sikerülhet, ha maga a kormányzat irányítja az államhatalom egész erejével, mert éppen az alapok rendültek meg, a nemzeti közvélemény aludt ki, a nemzet lelkének egysége bomlott fel; a nemzeti lélek élniakarása, életösztone fogyatékos s legfeljebb csak politikai jelszavakban ismer önmagára.

A kormánynak és az államnak elsősorban a nevelés és iskolázás terén van döntő befolyása a nemzeti lélek idomítására. Ezért *iskolapolitikánkknak kell elsősorban a nemzet létszükségleteiről, a nemzet mai helyzetéből és a legközelebbi jövő feladataiból kiindulva gondoskodnia.*

Állami feladataink megoldásánál a néptömegek megértésére és akaratára van szükségünk. Azért *a politikai demokráciát a kulturális demokráciával kell alátámasztani.* Ez parancsolólag írja elő kultúrpolitikánkknak azt az alapelvét, hogy *a népnevelésre támaszkodjunk.* Ennek épp az ellenkezője történik a négy egyetem erőszakolásával.

Megfogyatkozott területünkön és lakosságunkkal kell állami feladatainkat fokozott terheivel együtt megoldani és viselni, ez — mivel határozottan agrár állammá lettünk — a mezőgazdasági többtermelés eszközére mutat rá, *tehát a mezőgazdasági többtermelést köznevelési rendszerünk agrárius jellegének érvényesítésével kell előmozdítani.* Mivel a beteg és egy részében nemzeti eszményéről megfeledkezett intelligenciát az alsó, földműves rétegekből kell felfrissíteni és megerősíteni, ez is fokozott kötelességünké teszi a földművelő lakosság megfelelő iskoláztatását. Ezzel ellentétben a magyar kis- és középbirtokos osztálynak nincsenek olyan iskolái, melyekben egyfelől a többtermelést, másfelől a megfelelő műveltséget elsajátíthatná.

Amint a nemzeti irányú irodalom elsorvadása és tudományos irodalmunknak mai haldoklása mutatja, a középosztály sem alkalmas mai állapotában nemzetfenntartó kötelességeinek a teljesítésére minden vonatkozásban. Gondolkodása és érzésvilága ezerfelé tagolt s idegen eszméktől mételyezett. Azért a középiskolai oktatás körében is olyan szervezetről és eljárásról kell gondoskodni, amely alkalmas megfelelő intelligencia képzésére.

Miután iskolapolitikánkknak feladatául kell kitűznie a nemzet gazdasági megerősítése mellett a nemzet lelki egységének a helyreállítását és kultúrfölényének a komoly biztosítását, *egységes iskolapolitikát* kell űzni, s ennek eredményeként *egységes nemzetnevelési kódexet* kell törvényhozásilag alkotni. Ez a kisdédóvástól az egyetemig, illetőleg a felnőttek szabad oktatásáig kell, hogy az összes 'teendőket részletesen kidolgozza, és függetlenné tegye így a nemzetnevelés politikáját a kormányok változásaitól, mert" a törvény valamennyi kormányt kötelezi. Ennek anyagi akadályai nem lehetnek, mert részletekben is megvalósítható, a nélkül, hogy az egésznek egységét befolyásolná.

Ennek a kódexnek intézkednie kellene arról, hogy a népiskolai oktatás 6-ról 8 évre terjesztessék ki, a 7 és 8. évben faluhelyeken gazdasági szakoktatással, városokban ipari és kereskedelmi szakoktatással. Ezért *minden falusi iskola mellett legalább 5 holdas paraszt-mintagazdaságot kell létesítem.*

Ez célravezetőbb, mintha járásonként vagy megyénként csinálunk gazdasági iskolát, mert a paraszt faluján túl nem küldi a gyermekét, vagy csak kivételesen.

Aki felsőbb oktatásra szánja gyermekét, az egységes alapú s felsőbb tagozataiban szétágazó középiskolába viszi fiát vagy leányát, amelynek alsó négy osztálya teljesen egységes. Ennek elvégzése után, aki tudományos pályán kíván maradni, tanulmányait tovább folytathatja a gimnáziumi, reálgimnáziumi, vagy reáliskolai; esetleg polgáriiskolai tagozatban. Aki gyakorlati pályára lép, mehet a középfokú gazdasági, ipari vagy kereskedelmi iskolába. Ennek minden más felett az az előnye, hogy 15 éves korában választ pályát az ifjú, amikor tehetségei már kibontakoznak. A mai ú. n. egységes jogosítás ezt a nehézséget nem oldja meg, hanem egyszerűen jogot ad az ifjúnak olyan tudományos pályára is, amelyre abszolúte nincs meg az előkészültsége. Ennek sem lehetnének anyagi akadályai, ha a reálgimnáziumnak nincsenek, mert ha a reálgimnáziumban sem tanítják az összes bevezetett nyelveket, úgy az én középiskolámban sem kell az összes tagozatoknak meglenniök.

Mivel *a súly a népoktatásra és a középiskolára esnék*, mert a modern államban a tömegek és nem a legfelsőbb rétegek nevelése alkotja a fontosabb feladatot, azért *fényűzésnek tartom (1924-ben) a négy egyetem fenntartását* Kulturális feladatait jobban teljesíti két egyetem, ha tanárainak rendelkezésére bocsátják a tudományos termelésnek az eszközeit, mintha ezt a tanároknak nélkülözniök kell.

Tekintve, hogy a könyvkiadás mai nehézségei mellett legelső íróink művei is kikerülnek már a forgalomból, és tudományos munkák kiadása csaknem leküzdhetetlen akadályokba ütközik, tudományos és irodalmi társaságainkat olyan helyzetbe kell hozni, hogy klasszikusaink népszerű és kritikai kiadásáról, valamint a tudományos irodalom fenntartásáról gondoskodni képesek legyenek, végül diplomáciailag biztosítani kell, hogy legalább ezen könyveinket elszakadt véreink kezeihez eljuttassuk.

Debrecen, 1924. április 29.”

Mitrovics emlékiratának felhasználásával *Gömbös* az 1924. októberében megjelent „*Fajvédő kiáltvány* (a M. Nemzeti Függetlenségi Párt Programja)” című kiadványában⁴⁰ a párt kultúrpolitikáját a következőkben foglalta össze:

„Követeljük a keresztény felekezetek békéjének és együttműködésének biztosítását, a katolikus autonómia megvalósítását és az 1848: XX. t.-c. végrehajtását.

⁴⁰ Budapest, 1924. Stádium Sajtóvállalat U.-T.

Követeljük a mai foltozgatás helyett iskolarendszerünknek a fajvédő gondolat és a múlténál határozottabb nemzeti szellem jegyében s az ország agrárius jellegének kidomborításával megvalósítandó gyökeres, átfogó és egységes újjászervezését; a mai pusztai ismeretközvetítés mellett határozott jellemnevelést, a keresztyén vallás erkölcsének és szellemének s a fajtestvéri együttérzésnek és kötelességeknek az ifjú lelkekbe való minél teljesebb beleplántálását.

Követeljük a céltudatosabb, szélesebb és teljesebb népnevelést, s a kötelező ingyenes népoktatásnak a gyermek 14. életévéig való felemelését; a kötelező népoktatás utolsó négy esztendejében rendszeres mezőgazdasági, vagy ipari, kereskedelmi szakoktatást; a falusi és tanyai iskoláztatás nagyarányú kiépítését; az egész népszakoktatásunknak, elsősorban mezőgazdasági népszakoktatásunknak korszerű reformját, a népiskolák vagy szakiskolák mellett, minden községben a birtokreform kapcsán szervezendő kis mintagazdaságok felállítását.

Követeljük az egységes nemzeti szellem biztosítására középiskoláinknak egységesítését a gyermek 14. életévéig, hogy így a középiskoláknak csak felsőbb négy osztályában váljon el a gimnázium a reálközépiskolától.

Követeljük az új nemzeti diákszellem jegyében főiskoláinkban az ifjúság autonóm szervezeteinek és a gazdasági önségélyt célzó intézményeinek további kiépítését és hathatós állami támogatását.

Követeljük egész iskolarendszerünkben, a kisdedóvótól az egyetemekig, a testnevelésnek a szellemi oktatással való egyenrangúsítását; egy nagyszabású testnevelési tervnek iskolarendszerünkbe való szerves beépítését; a mai végrehajthatatlan testnevelési törvény megfelelő kiegészítését a minden magyar ifjúra és nőre 20-ik életévéig kötelező testnevelés elve alapján, s e törvény sürgős és erélyes végrehajtását; a cserkészmozgalomnak az általános nevelési rendszerbe való szerves beillesztését és megfelelő állami támogatását.

Követeljük a nőnevelésnek korszerű újjászervezését, különösképpen a népnevelés területén, a női jellemnek és különleges gazdasági képességeknek a magyar nő nemzeti hivatásával összhangzatos kifejlesztésére.

Követeljük a magyar faji gény legfelsőbbrendű kivirágzásának, a magyar tehetségnek állami és társadalmi védelmét, szabad kibontakozásának biztosítását, s e cél elérésére céltudatos fajvédő irodalom- és művészetpolitikát.

Követeljük a fajvédő, nemzetvédő és nemzetszervező társadalmi egyesületek szabad mozgásának és fejlődésének állami biztosítását és védelmét.”

Alig másfél év múlva a *Vezér* ismét a következő levélben fordul *Mitrovics*hoz:

B. 108/1925. sz.

Budapest, 1925. július 25.

Kedves Barátom!

Vidéken utazgatva tapasztaltam, hogy a fajvédő párt programjának (kiáltvány) igen nagy a kelendőse. Ezért elhatároztam, hogy a már régen vajúdo népszerű program-kiadványt sürgősen elkészítjük.

Azon kéréssel fordulok tehát Hozzád, hogy a magyar kultúráról, a pártprogramra való különös tekintettel szóló tárgyal egy oldalnyi terjedelemmel e népszerű kiadvány számára tanulmányt írni szíveskedjél.

Szíves válaszat az ügy sürgősségére való tekintettel mielőbb várja, s szívélyesen üdvözl

igaz barátod:
GÖMBÖS GYULA. s. k.

Erre a következő levél kíséretében küldi el *Mitrovics* alább közölt második memorandumát:

Igen tisztelt Barátom!

Az iroda a megkeresést debreceni lakásomra küldte, holott én bejelentettem, hogy június 15-től szeptember végéig itt lakom. Mivel a posta késedelmesen továbbította a levelet, csak tegnap vettem kézhez, s így csak most küldhetem azt, amit kértek tőlem.

Igaz nagyrabecsüléssel
Kácsárdi szőlőmben 1925. aug. 22.
(Sárospatak, postafiók.)

kész híved:
MITROVICS GYULA DR. s. k.

Hogy a következő gondolatokat mennyiben vette át Gömbös és kultúrpolitikusai, utána pedig a mai politika és kultúrpolitika, — annak megítélését az olvasóra bizzuk!

„Hazánk gazdasági és politikai összeroppanását a magyar lélek szellemi és erkölcsi megromlása idézte elő. A vérbeli magyar közönség különböző okok, de legfőképpen vétkes közömbössége miatt *fokozatosan mindjobban veszette érdeklődését irodalmi, művészeti és tudományos mozgalmaink iránt, s lassanként lemondott kulturális szükségleteiről.* Így történt meg az, hogy az irodalom, amely megőrizte kapcsolatát a múlttal, és ápolta a nemzeti eszményeket, érdeklődés, olvasó közönség és pártolás hiányában — egyébként bármily kiváló tehetségek művelték is — elsorvadt, és ennek helyét elfoglalta egy hatalmas tőkével és az irodalmi nagyipar minden eszközével rendelkező irodalom. Ez az irodalom magyar szavakkal él ugyan, de máskülönben idegen szellemet és idegen erkölcsöt lehelő idegen ellenséges fajú irodalom. Ez az irodalom prostituálta a magyar ízlést, a magyar erkölcsöket, és hatalmas propagáló eszközeivel a külföldön is előtérbe nyomulva és magyar irodalomként szerepelve, a külföldön is kompromitálta a magyar irodalmat.

Mind ennek ellensúlyozására erőteljes irodalompolitikát hirdetünk, amellyel lehetővé kívánjuk tenni a nemzeti irodalom restaurálását, régi klasszikusaink forgalomba hozatalát. Ebben főleg a hazafias irányú irodalmi és tudományos társulatok válhatnak segítő eszközökké, ha anyagilag megfelelő erősítést nyernek.

Nagy elesettséget mutat *gazdasági kultúránk* állapota is. Közoktatási politikánk a múltban teljesen megfeledezett a magyar fajú tömegek gazdasági neveléséről. Nagy számmal létesítettek ugyan kereskedelmi iskolákat, de mert a fejlődésben ezzel egy láncszemet keresztülugrottunk, ezek az iskolák 80%-os zsidó ifjúságukkal csak az idegen élődsi faj gazdasági fegyverzetét gyarapították. Ellenben teljesen el volt hanyagolva a tiszta magyar vidékek népoktatása és mezőgazdasági kultúrája. A nagybirtokok érdekét több gazdasági akadémia szolgálja még ma is, ellenben a közép-, kis- és törpebirtokok teljesen nélkülözik a megfelelő iskolákat. Nincs egyetlen középfokú gazdasági iskolánk, és alig van néhány gazdasági népiskolánk.

A tömegek szellemi érdekeinek a felkarolása a demokratikus államszervezet életbiztonságának nélkülözhetetlen életföltétele. A kisbirtokok agrikultúrájának kifejlesztése pedig az agrárius állam vagyoni egyensúlyának a biztosítója. A földbirtokreform fokozott mértékben teszi a kormányzat kötelességévé a mezőgazdasági termelés színvonalának és mennyiségének a fenntartása érdekében, hogy a *gazdasági ismeretek népszerűsítésével fokozzuk elsősorban a törpebirtok termelő erejét.*

Mindezek miatt az általános műveltségnek és legmagasabb, sőt tudományos kultúránk színvonalának is a fenntartása és fokozása mellett közoktatási politikánkban a súlyt; a *népnevelésre* kívánjuk fektetni. A mindennapi népoktatást 1 fokozatosan nyolc évre óhajtjuk kiterjeszteni úgy, ahogy a külföldön már sok helyen megvalósult, és ahogyan a mi nemzetiségeink közül is a szászok a saját körükben már régen megteremtették. Az így kibővített népiskola azonban olyan ismeretanyagot nyújtson, ami a népet érdekli, és ami előhaladására teljes haszonnal fordítható. A magyar ifjúság testnevelését célzó levante-egyesületek tevékenységét ki kívánjuk terjeszteni intézményesen az ifjúság szellemi továbbképzésére is. A népoktatás körében különösen ki fogjuk annak agrárius iránvát domborítani, de sem itt, sem a közoktatási szervezet felsőbb tagozataiban nem fogunk megfeledezni a kereskedelmi és ipari fejlődés szükséges szempontjairól sem. A kis- és középbirtokokon a többtermelés biztosítására középfokú gazdasági iskolákkal kívánjuk behálózni az ország területét.

A *tudományos képzés* intenzitásának a fokozására az eddigi történelmi fejlődés eredményeinek felhasználásával és tiszteletben tartásával egyaránt kívánunk gondoskodni arról,

hogy a klasszikus szellem hazánkban mindenkor lelkes művelőkre találjon, és arról, hogy a modern irodalmi, gazdasági és természettudományokra is megfelelő számú és színvonalú iskolák készítsék elő az ifjúságot. Általában mindenkor érvényesíteni kívánjuk azt az élvünket, hogy *az intelligens középosztály a nemzet gerince*, aminek szellemi, erkölcsi és gazdasági erősítése elsőrendű nemzeti érdek. Azért ennek az osztálynak erősítéséről iskolapolitikánk útján is gondoskodni kívánunk.

A *főiskolai oktatás körében* főtörekvésünk, hogy az ifjúság jogosult anyagi érdekei kielégítve legyenek; hazafias szelleme minden ellenkező irányú törekvést már eleve lehetlenné tegyen; a tanárok az anyagi függetlenség birtokába jutván, teljes gondtalansággal kizárólag a tudományuk és az ifjúság művelésének élhessenek, és tudományos eredményeik irodalmi publikálásának is minden eszköze rendelkezésükre állhasson.

Általában közoktatási politikánknak egyik vezérgondolata az, hogy *a tanító személyzet* a közoktatási szervezet minden fokozatán *fel legyen mentve* lehetőség szerint az *anyagi gondoktól* és attól a kínos feladattól, hogy, mint a múltban történt, mindig magának kelljen — utólagosan — kiverekednie tudományos képzettségének és nagy nemzetnevelő hivatásának megfelelő anyagi és társadalmi pozíciót.

A *nemzetnevelés* egységes fejlesztését és szervezését tartjuk szükségesnek, szemben az eddigi gyakorlattal, amely minden iskolafajt külön létesített és egymástól független típus gyanánt kezelt. Azért törvényhozásilag meg fogjuk teremteni az *egységes nemzetnevelési kódexet*, mely az összes iskolafajokat *egyeséges terv és szervezet* részeként fogja fel. Ennek keretében akképpen fogjuk megvalósítani az egységes középiskola ideálját, hogy a közös alsó tagozatból ágazzék szét felső osztályaiban mind a polgári és reáliskolák típusa, mind a gimnázium és reálgimnázium, mind a középfokú szakiskolák nemei. A közös tagozattal és a művelődés közös elemeivel egyrészt a pályaválasztást akarjuk megkönnyíteni és komollyá tenni, másrészt a nemzeti lélek egységét kívánjuk előmozdítani. A mai ú. n. egységes jogosítás, amely szerint a latin és görög nélkül dolgozó reáliskola tanulója mehet akár latin és görög tanárnak is, nem megoldása, hanem megkerülése a kérdésnek és súlyos következményekkel járó önámítás.

Mivel az iskola jósága elsősorban nem a tantervektől és az adminisztrációtól, hanem a tanítói munka színvonalától függ, a *tanítói és tanári személyzet nevelésére* kiváló gondunk lesz. Arra fogunk törekedni, hogy a tanítóképzők évfolyamainak rovására a *jövendő tanítóinak középiskolai képzettsége* legyen alaposabb. Ezzel azt kívánjuk előmozdítani, hogy a tanítói kar a nemzet intelligenciájának egészébe erősebben bekapcsolódjék.

A nemzetnevelés nagy feladatainak megoldása erővel és öntudattal teljes és tervszerű kultúrpolitika útján egyike a legfontosabb és legnehezebb feladatoknak. Mivel a kultúrpolitika terén elkövetett hiba vagy mulasztás csak egy nemzedék felnövése után jelentkezik következményeiben/Vövidlátó politikusok annak jelentőségét nem szokták felismerni; pedig az új nemzedék kultúrájától függ a nemzet jövője. Azért a kultúrpolitika a mi politikánknak egyik sarokköve. Mi a kultúrfölény jelszavát komoly valósággá akarjuk változtatni, és az üres jelszavakat tartalommal fogjuk kitölteni. Olyan nemzedékek nevelésére törekszünk, amelyek gazdaságilag erősek, szellemileg érettek és elég tettekészek is lesznek'a sajátos magyar nemzeti kultúra, irodalom és művészet virágoztatására és támogatására.”

Ha ezek után most már egybevetjük *Mitrovics* különböző helyeken és különböző időkben kifejtett kultúrpolitikai nézeteivel a mai fejleményeket, lehetetlen meg nem állapítani, hogy azokból nagyon sok az aktív megvalósulás útjára került. Ez mutatja ezeknek az elgondolásoknak gyakorlati szempontokból is a jelentőségét. Ilyen mindenekelőtt az *egységes nevelésügyi kódex* létesítése, mely egy részében megvalósult az egységes tanügyi közigazgatásról szóló *lex Hómanban*. Egészen megegyezik *Mitrovics* elgondolásával a *tanítóképzés* reformja, mivel az átvette az érettségi vizsgálat után létesített kétéves pedagógiai tanfolyam gondolatát. A középiskolai nevelés egységre hozatalának a gondolata azonban már más irányban, a latin gimnázium alakjában talált megoldásra. Azonban alig lépett életbe az új rendszer, azonnal megbomlott a teljes egység, amennyiben a göröggel párhuzamosan lehetővé tétetett a második modern nyelv tanulása. Ez már határozottan ismét a *Mitrovics-féle bi- és trifurkációs megoldás* szükségét igazolja. Ellenben kimaradt a reformból — s megoldása úgy látszik külön alapokon terveztetik — a polgári iskola és a gazdasági szakképzés. A nemzet intelligenciájának egységes nevelése pedig itt is a *Mitrovics-éle* egységes és közös felépítési alapra utalna, amellyel a pályaválasztás sikerebb föltétele, a 15. életév bevárása is biztosítva volna. Végül ennek a lelki közösségnek az irányvonalától való sajnálatos elhajlást mutat a gazdasági irányú tanárképzésnek külön szervezése a *Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen*, valamint a tanítóképző-intézeti tanárképzés elszigetelése. Pedig aligha tévedünk, midőn azt hangsúlyozzuk, hogy mily nagy érték rejlenek az egyetemes magyar” tanárság intézményesen biztosított lelki egységében és abban, hogy a földbirtokos lakosság, az intelligencia gimnázialiális műveltségű részével teljes lelki homogenitásban olvadhasson össze. Mivel eddig a középbirtokos-

ságnak is az iskolája a gimnázium volt, idáig nem hiányzott ennél a rétegnél a műveltségben a közös alapvetés. Ha a középfokú gazdasági szakképzést most már a gimnáziumtól függetlenül oldjuk meg, ezt az egységet bontjuk meg, úgy lehet, végzetesen. A földbirtokos osztály idáig az egységes nemzeti intelligencia egyik legértékesebb eleme volt. Ha a gazdasági középfokú oktatás a régi rendszertől gyökeresen eltér, megbomlik ez az egység, mert más lesz a lelkeség útnakindulása. Pedig — *Mitrovics* elgondolása szerint — egyik legfontosabb közelebbi cél a műveltség differenciáltsága mellett a nemzeti léleknek az egysége.

Sapientia sat.

Az idő és események azokat igazolják, akik a nemzet céljait becsületesen, kitartóan, híven és *önzetlenül* szolgálják...

ZOMBOR ZOLTÁN DR.